

Mehmet Âkif Ersoy'un Mektuplarında Mizah

Ali KURT*

Öz

Mektup, insanın iç dünyasını yansıtan önemli bir araç olmasının yanında bir belge olabilme niteliğini de taşır. Özel mektuplar ise birbirlerini yakından tanıyan kişiler arasında iletişimi sağlaması bakımından hem yazan hem yazılan kimsenin birçok özelliğini aydınlatır. İçinde mutlaka bir komik durum ve gülünçlüğü bulunduran mizah ise, bir nevi “insanın ayırıcı psikolojik parmak izi”dir. Mehmet Âkif’in gerek *Safahat*’ında gerekse günlük hayatında ailesi ile dost ve arkadaşlarıyla, çevresiyle ilişkilerinde mizaha çok sık başvurduğu, mizahın onda adeta “mizaçlaşarak” bir üslup haline geldiği görülmektedir. Mehmet Âkif’in yayımlanmış mektupları ile ilgili çalışmalar yapılmışsa da hususen mektuplarında mizahla ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmamızda Mehmet Âkif Ersoy’un özellikle İstanbul’dan 1925 yılı sonu itibariyle gittiği ve 19 Haziran 1936’ya kadar kaldığı 11 yıllık Mısır döneminin yoğunlukta olduğu; kurmaca olmayan ve onun hayatı ve sanatına ışık tutacak birer belge niteliği taşıyan, yayınlanmış özel mektuplarında mizahın izi sürülmüştür. Mehmet Âkif’in özellikle Mısır’dan ailesine arkadaş ve dost çevresine yazdığı özel mektuplarında; temelinde ironi olan latifeler, nükteler, istihzalar, fıkralar vb.; mizahi bir dil karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mektup, Özel Mektup, Mizah, İroni, Mehmet Âkif.

* Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen Ed. Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırklareli, Türkiye.
Elmek: alikurt27@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0435-1185>.

Geliş Tarihi / Received Date: 05.09.2021
Kabul Tarihi / Accepted Date: 24.11.2021

DOI: 10.30767/diledeara.1048650

“Humour” in the Letters of Mehmet Âkif Ersoy

Abstract

A letter have the characteristics of being a document, besides being an important link for reflecting a person's inner world. Personal letters enlighten lots of characteristics of a person who writes and is written in point of connection among people that know each other. But humour, that absolutely contains a funny situation or ridiculousness, is a kind of seperative psychological fingerprint. In either Mehmet Âkif's *Safahat* or in his daily relationships with his family, friends and environment, it is seen that he often uses humour and that becomes a strong language of him temperamentally. Even though the published letters of Mehmet Âkif was studied on, there is no research on humour in his private letters. In this study we will search the trace of humour in Mehmet Âkif Ersoy's published and nonfictional letters, which are the documents that will enlighten his life and art. These letters were mostly written in the period when Mehmet Âkif Ersoy went to Egypt from İstanbul in the end of 1925 and stayed there until 19.06.1936. In Mehmet Âkif Ersoy's private letters ,which were especially written to his family and friends from Egypt ,we see jokes, mock and anecdotes etc that based on a humorous and ironic language.

Keywords: private letter, humour, irony, Mehmet Âkif.

Giriş

Tarihini belki “yazı”nın tarihinden daha öncesine kadar götürebileceğimizi¹; Nurullah Ataç’ın; şiir, hikâye, deneme, eleştiri vb., her yazının asıl kimliğı (Ataç, 1958:3), İbrahim Alâeddin’in “edebiyatın tohumu” (Çakır, 2005: 2), olarak gördüğü mektup; önce bir haberleşme aracı olarak ortaya çıkmış; sonradan haberleşme işlevinin yanında, düşünce alışverişini sağlayan (Kefeli, 2002: 9), duygu ve düşüncelerin ifade edildiğı bir anlatım şekli olmuştur. Süreç içinde bir edebiyatçının yazdığı mektupların, bir gün yayımlanabileceğini düşünmesi hatta sağlığında kendisi tarafından yayımlanması gibi durumlar mektupları edebî bir tür olmaya yaklaştırmıştır ve nihayet mektup şeklinde yazılan bir çeşit deneme ve eleştiri yazısı sayılabilecek metinler; yine tamamı mektup şeklinde yazılan veya mektubu edebi bir anlatım tekniğı olarak kullanan roman, hikâye gibi kurmaca eserler ve manzum mektuplar; artık mektupları bir edebî tür olarak değerlendirme imkânı vermiştir (Okay, 2004: 17).

Kemal Demiray mektupları;

“I. Düzyazı olarak yazılan mektuplar:

1. Özel mektuplar,
2. Resmi ya da iş mektupları,
3. Mektup biçiminde yazılan başka yazılar:
 - a. Tartışmalar, eleştiriler,
 - b. Romanlar, öyküler,
 - c. Gezi yazıları,

II Koşuk biçimindeki mektuplar” (Demiray,1974:88)

¹ “Temelde mektup, yazılmış bir şey olarak kabul edilmektedir. Buradan hareketle mektubun yazı ve yazının icadı ile ayrılmaz bir ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır. (...)Bununla beraber mektubun bir haberleşme aracı olduğunu dikkate alırsak insanların yazıdan da önce haberleşme ihtiyaçlarını karşıladıkları vasıtaların olması mümkündür. Mesela, yazının bilindiğı dönemde de kullanılan dumanla haberleşmenin kökleri çok eski olsa gerektir. Buna çeşitli nesnelere yüklenen özel bir dil ile yapılan haberleşme yöntemi de ilave edilebilir.” (Çakır, 2005: 8-9)

şeklinde sınıflandırırken bu mektuplardan ancak okuru etkileyecek güçte ve anlatımı yönünden özgün olanlarla yazıldıkları döneme, çevreye, yazanın yaşamına ışık tutanların edebi açıdan bir değer kazandıklarını belirtir (Demiray,1974:88). Orhan Okay da kurmaca olmayan yani gerçekçi olarak nitelenebilecek mektupların, birer belge olarak değerlendirilebileceği gibi özellikle bir eseri inşa sürecinin evrelerine ışık tutan önemli kaynaklar olarak da kabul edilebileceğini işaret eder (Okay, 2006:32-33).

Türkçe sözlükteki karşılığı gülmece olarak verilen mizah ise; kavram olarak gülmeyle ilişkilendirilebileceğimiz birçok kavramı da içine almaktadır. Türkçeye mizah olarak geçen, Arapçada, “şaka ve latife yapmak” anlamındaki mezh kökünden türeyen kelimenin aslı müzâhtır.(Durmuş,2005: 205)

Freud'un, “ruhun emniyet sübapıdır.” (Koestler, 1997:XXIII) dediği ve aynı zamanda her insanın ayırıcı psikolojik parmak izi de (K. Manning'ten aktaran Gezer ve Çelik, 2017: 100) olan mizahı Gülin Öğüt Eker “günlük yaşamın sıradanlığından kurtulmak, yaşanan gerginliklerden oluşan negatif elektriği atmak, algıda seçicilikte var olan sorunları ön plana çıkarmak, iktidarı eleştirmek, yüksek egosuyla insanoğlunun üstünlüğünü tescillemek ve en önemlisi hayatı anlamlandırmak için oluşturulmuş yeni bir görme biçimi” (Eker, 2014: 4) şeklinde tanımlar.

İstiklâl Marşı'nı yazan, *Safahat*'ında öne çıkan *Çanakkale*, *Bülbül* vb. şiirlerinde ciddi ve ağırbaşlı bir şair portresi çizen, en önemlisi de sanki dünya görüşünün bir gereği imiş gibi yanlış bir algıyla sürekli ciddi ve ağırbaşlı biri olması beklenen ve de elbette gerektiğinde bu çizgisinin de yansımaları gördüğümüz Mehmet Âkif'in; şahit olduğu eksikleri, yanlışları, olumsuz durum ve olayları mizahi bir dille de eleştirdiği; bazı müşkül meseleleri, ağır ve ciddi konuları, kendi tabiriyle “lâtife kılıklı” cümleleriyle yumuşatarak çözüme kavuşturmaya çalıştığı; gerek *Safahat*'ında gerekse günlük hayatında ailesi, dost ve arkadaşlarıyla, çevresiyle ilişkilerinde mizahı bir üsluba da çok sık başvurduğu görülmektedir.

İşte biz de Mehmet Âkif Ersoy'un mektuplarında mizahın izini süreceğimiz bu çalışmamızda onun kurmaca olmayan ve onun hayatı ve sanatına ışık tutacak birer belge niteliği taşıyan özel mektuplarını tematik bir incelemeye tabi tutacağız. Bu sebeple Mehmet Âkif Ersoy'un mektuplarında mizahın izini sürmeden önce çalışmamıza bir zemin hazırlamak için özellikle de "özel mektuplar"ı önceleyerek mektubun Dünya ve Türk edebiyatında kısa bir serüvenini buna ilaveten mizah ve mizah türlerini vermenin yerinde olacağını düşünüyöruz.

Mektup, Özel Mektup ve Özel Mektupların Önemi:

Geçmişi İlk Çağlara kadar uzanan mektubun serüvenine bakıldığında ekseriyetle din, politika, ya da ticaret konusunda Eski Mısır'da, Mezopotamya'da, papirüse, kil tabletlere yazıldığı, Ortaçağda da genellikle aynı özelliklerini sürdürdüğü, ancak XIV. yüzyılda kâğıdın bulunmasıyla mektubun daha yaygın bir bildirişme aracı olduğu (Göktürk, 1974: 513) söylenebilir. XV. yüzyıla gelindiğinde ise bir edebiyat insanının kaleminden çıkan ilk özel mektuplardan biri olarak kabul edilen *Utopia* yazarı ünlü Thomas More'un (1478-1535) tutsaklığı sırasında kızı Margaret'e bir kömür parçasıyla Londra Kulesi'nde yazdığı mektup karşımıza çıkar (Göktürk, 1974: 514). Ancak Batı'da özel mektupların derlenip yayımlanması XVI. yüzyıldan itibaren dir. Bu mektupların edebi bir tür olarak benimsenmesi ise XVIII. yüzyıldan sonradır. XIX. yüzyıldan itibaren siyasetçilerin, sanatkârların ve özellikle edebiyatçıların mektupları artan bir ilgiyle külliyat halinde yayımlanmaya başlanmıştır (Okay, 2004: 17).

Türk edebiyatında ise XIX. yüzyıldan önceki dönemlerde mektup türünün hem devrin şartları hem de edebiyatçılarımız arasında Batı'daki kadar pek rağbet görmemesi sebebiyle (Kefeli, 2002: 19) gelişmediğini söyleyebiliriz. Ancak XIX. yüzyıl öncesinde Türk edebiyatında önemli mektup örneklerine daha çok Arap mektup geleneği sürdüren bir yaklaşımla divan edebiyatında görölmektedir. Arap edebiyatında ise bu gelenek oldukça Hz. Muhammed'in

İslamiyet'i yaymak için çeşitli toplulukların liderlerine yazdığı davet mektuplarına kadar gider. (Karataş, 2012: 2176). Türk edebiyatında mektupların yazıya geçmiş ilk örnekleri “münşeat kitapları”nda yer almaktadır. Tanzimat dönemine kadar mektup türü, genel olarak inşa adı verilen düzyazının içinde değerlendirilmektedir. Süreç içinde mektup, başlangıçtaki amacını ve işlevini yitirerek zamanla süslü ve sanatlı bir anlatıma bürünmüş, nihayet XV. yüzyıla gelindiğinde daha süslü ve daha yapmacıklı bir yol tutulan; bir yandan “seci” merakı, bir yandan gösteriş merakı ile de iyice bozulan; şekle gösterilen özenle, asıl konunun boşlandığı bir düzyazıyı geleneği oluşmuş ve mektup da bundan nasibini almıştır (Gökyay, 1974: 17). Aynı gelenek içinde mektup tarzı Tanzimat'tan sonra da bir süre devam etmiş, Türk edebiyatında Batılılaşma süreciyle birlikte özel mektuplar; bir şahsın toplu olarak bütün mektupları veya herhangi bir yazı yahut kitap içinde yer verilen mektuplar şeklinde yayımlanmaya başlamıştır. Âkif Paşa'nın Şeyh Müştak'a, Şinasi'nin Paris'ten annesine ve Namık Kemal'in değişik kişilere yazdıkları mektuplar; bir belge niteliği taşıdığı düşünülerek veya edebî açıdan değerli olduğu kabul edilerek yayımlanan ilk özel mektuplardır. Bu süreçten sonra zaman zaman edebiyatçıların özel mektupları dönemin dergilerinde ve özellikle antoloji mahiyetindeki kitaplarda yayımlanmıştır (Okay, 2004: 18).

Özel mektup esas itibarıyla “yazılı bir konuşma” diyebileceğimiz iki kişi arasında iletişimi sağlayan bir araçtır (Çakır, 2005: 476). Özel mektuplar, bir okuyucu kitlesine değil; yazanın zevklerini, ilgilerini bildiği, yakından tanıdığı bir kişiye hitap edilen mektuplardır. Bunun için özel mektuplar, yazan kadar yazılan kimsenin de birçok özelliğini aydınlatır (Tansel, 1964:386). Ömer Faruk Akün özel mektupları; edebiyat tarihleri açısından özellikle edebiyat ve fikir adamlarının hayatlarını, mahremiyetlerini, çevreleri ile olan temaslarını, her türlü diğer yazılardan daha samimi ve daha somut bir şekilde yansıtmaları yönüyle en değerli ve en orijinal belgelerden biri olarak değerlendirilebileceğini söyler (Akün, 1972: 1). Emel Kefeli de mektubun, inceliği

olan hassas noktalara değinen, insanın iç dünyasını aydınlatan önemli bir vasıta olmasının yanında aynı zamanda da tarihi, siyasi veya edebi bir belge olabilme özelliği taşımakta olduğunu ifade eder.” (Kefeli, 2002: 41) Birol Emil de; özel mektupların bir şahsiyeti, bir nesli, bir devri, politik, sosyal ve edebi bir hareketi aydınlatması bakımından önemli olduğunu vurgular:

“...(İ)leride yayınlanmak için değil, sadece bir dostla veya uzak muhatap karşısında kendi kendisiyle hasbihal için o anda yazılan mektuplar kadar hiçbir şey bir şahsiyeti, bir nesli, bir devri, politik, sosyal ve edebi bir hareketi içten ve derinden aydınlatamaz. Bu sayede pek çok meçhuller gün ışığına çıkar. Hatta bazen vaktiyle verilmiş hükümler tersine çevrilir.” (Emil, 1982: 6).

Görüldüğü gibi özel mektuplar edebi bir belge olabilme özelliği ile edebiyat araştırmalarına kaynaklık etmesi yanında tarihi, siyasi, sosyal, ekonomik, dini vb. dönemin zihniyetini yansıtması bakımından farklı bilim dallarına da malzeme sağlamak gibi önemli bir yönü olduğu aşıkrdır. Köksal Alver’in de mektuplarla ilgili söylediği şu cümleler, mektupların sosyo-politik yapıya sahip tarihi ve kültürel arka planı taşıyan bir metin olma özelliklerini ortaya koyar niteliktedir:

“Toplumsal ve kültürel meselelerle örülen mektup, dönemin sosyal ve siyasal gelişmelerine dair bir kayıt olmaktadır. Bu anlamda mektup, toplumsal değişimin de izlenebileceği metin haline gelmektedir. Dolayısıyla mektup, iki kişinin arasında dolaşan bir ileti olmasının yanında sosyo-politik yapıya sahip tarihsel ve kültürel arka planı taşıyan bir metindir.” (Alver, 2006: 75).

Mizahın Genel zellikleri /Mizahla İlgili Farklı Teoriler ve Yaklaşımlar:

Genel olarak mizah tanımlamalarındaki ortak noktalardan hareketle mizahın genel özellikleri şöyle özetlenebilir:

Mizah; yaşanılan coğrafya, iklim, din, dil ve adetlerin farklılığına göre algılanışı tamamen değişen; içinde mutlaka bir komik durum ve gülünçlüğü bulunduran

ve yine içinde alışılmadık, uyumsuz bir durum var olması gereken; zekâ ve algılama ile ilgili olan; sanat, edebiyat, felsefe gibi farklı disiplinler tarafından kendi disiplini içinde değerlendirilen, toplumsal bir olgudur (Bayraktar, 2010: 19).

Buradan hareketle doğal olarak mizahla ilgili farklı teoriler ve yaklaşımlar ortaya konmuştur. Mizahın değeri, tanımı, kaynağıyla ortaya konan üç ana kuram; “Üstünlük Kuramı, Uyuşmazlık Kuramı ve Rahatlama Kuramı”dır. Bunların yanında Bergson, Marvin Minsky, Morreall ve Thomas Veatch’in ortaya koyduğu farklı mizah kuramları da söz konusudur (Morreall, 1997). Yine bireylerin mizahı kullanma amaçlarına göre mizah “Katılımcı Mizah, Kendini Geliştirici Mizah, Saldırgan Mizah, Kendini Yıkıcı Mizah” (Martin ve diğ., 2003) şeklinde türlere ayırarak ele alan yaklaşımlar da mevcuttur. Bütün bu kuram ve türler çalışmamızın sınırlarını aşacağından sadece isimlerini vermekle yetineceğiz. Ancak biz “Mehmet Âkif Ersoy’un mektuplarında mizah”ı irdelediğimiz çalışmamızda mizahı, mizah çeşitleri üzerinden ele alacağımızdan kısaca mizah çeşitleri üstünde durmak istiyoruz.

Mizah Çeşitleri:

Mizahla ilgili farklı disiplinler arasında yapılan çalışmalarda, mizah ve gülme ilgili kavramlardan hareketle, mizah çeşitleri için birçok ortak yönü olan farklı tasnifler söz konusudur. Biz özellikle bu tasniflerden Yeni Türk Edebiyatı alanı için daha işlevsel olabileceğini düşündüğümüz şöyle bir tasnifi yapmayı uygun bulduk:

Latife: Türkçe sözlükte karşılığı şaka olarak verilen ve “güldürmek, eğlendirmek amacıyla karşısındakini kırmadan yapılan hareket veya söylenen söz ” (TDK, 1988: 1367) şeklinde tanımlanan bir mizah çeşidi olan latife, Ferit Öngören’e göre Batının espri motifine aşağı yukarı karşılayan (Öngören, 1983: 39) bir kelimedir.

Nükte: Türkçe sözlükte “1. İnce anlamlı, düşündürücü ve şakalı söz, espri. 2. esk. Yazıda, resimde, sözde ve davranışta ince, derin anlam, espri

(TDK, 1988: 1094). şeklinde tanımlanan nükteyi Ferit Öngören şöyle izah eder: “Bir sözün, bir düşüncenin yanlış olması halinde ya da bir açık verildiğinde karşımızdakinin hak ettiği imkândır. Nüktenin ölçüsü zarif oluşu ile ölçülüdür. Bu zarafetin ölçüsü karşımızdakinin ilk sözü kurduğumuz bağlantı ile değerlendirilir.” (Öngören, 1983: 40).

Hiciv: Türkçe sözlükte hiciv, yergi kelimesiyle karşılanırken hicvetmek ise; alay yoluyla yermek şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 1988: 643). “Suçlama ve küfre dönüşmeye her an yakın bir yerde işlediği için hoşgörü yönünden en ağır mizah çeşididir.” (Öngören, 1983: 40).

İroni: Yapılanın ve söylenenin tam tersinin kastedildiği bir iletişim yöntemi şeklinde tanımlanabilecek olan ironide; söylenen ya da yapılan eylem, ciddi görüntüsü altında, karşıt söylenceyi ya da eylemi, çelişki noktasına çekmeyi amaçlar. İroninin temel özelliği gerçekle görünüş veya söylenenle söylenmek istenen arasındaki zıtlığa dayanmasıdır. (Ataç ve Şar, 2015:14) Necati Tosun İroniyi şu şekilde değerlendirir. “‘Açık övgüyü ya da eleştiriye gizleyen dolaylı bir anlatım yoludur.’ İroniyle mizahın aksine, bir komikliği yakalamaktan ziyade, izleyiciyi/okuru sarsmak hedeflenir ve insanın gerçek karşısındaki kayıtsızlığına vurgu yapılır. Bu nedenle ironik anlatımda (eğer ortaya çıkıyorsa) gülünçlük amaç değil, sonuçtur.” (Tosun, 2014: 281-282).

Kara Mizah: Tanımlanması ve fark edilmesi oldukça zor bir mizah türü olan kara mizah; Yeniçağın getirdiği tüm karamsar ve umutsuz tablonun yarattığı bir mizah türüdür. Kara mizah nükteden ve mizahtan farklı olarak çok daha sert ve vurucu bir dile sahiptir. Hiciv ve yergiden ayırmanın çok zor olduğu kara mizahın en belirgin tarafı yerginin çok daha acımasız olmasıdır (Yardımcı, 2010:13-14).

Alay/ İstihza: Ferit Öngören’e göre ölçüsü inceliğinde olan bir mizah çeşidi olup fark ettirmeden yapılabilmesi için hüneridir. Türkçe sözlükte alay, “Ses tonu, söz, davranış gibi yollarla biriyle, bir şeyle eğlenme; alay etmek ise “bir kimsenin, bir şeyin, bir durumun, gülünç, kusurlu, eksik vb. yönlerini

küçümseyerek eğlence konusu yapmak” (TDK, 1988: 46) yine Türkçe sözlükte istihza “gizli ve ince alay” istihza etmek ise, “alay etmek, alaya almak” (TDK, 1988: 723) şeklinde tanımlanır. “İstihza/ alayın, bir kişinin, durumun, olayın vb. çeşitli yönleriyle eğlenmek noktasında ironiyle benzer yanları bulunmakla birlikte; vermek istediği mesajı muhatabına doğrudan söylediği için ironiden farklılık göstermektedir.”(Yılmaz, 2019:15).

Yakından Tanıyanların Şahitliklerine ve Eserlerine Göre Mehmet Âkif Ersoy'un Mizahi Yönü:

Mehmet Âkif Ersoy'un farklı dönemlerinde yanında, yakınında, dost meclisinde bulunmuş kişiler; onun mizacı bahis konusu olduğunda mutlaka mizahi yönünü vurgularlar. Onun bu yönü adeta onu tanımlayan “ayırıcı psikolojik parmak izi”dir. Vahap Akbaş, Âkif'in mizahi yönüne değinenlerin “mizah, nükte, humour, ironi, istihza, fıkra, latife gibi birbirinden ince çizgilerle ayrılan ama çoğu zaman da birbirinin sınırlarını ihlal eden terimler” (Akbaş, 2010:58) kullandıklarını ifade eder. Akbaş; Mithat Cemal'in humour kavramının Âkif'te “konuşurken ve yazarken mizaçlaşan şey” olduğu düşüncesine vurgu yaparak şu tespiti yapar: “Denebilir ki nükte Âkif'te bir kişilik özelliğidir. Ama ironi, “mizaçlaşan” bir şeydir.” (Akbaş, 2010:58).

Özellikle Âkif'in yakınında bulunmuş Eşref Edib, Hasan Basri, Mithat Cemal, Ömer Rıza gibi şahsiyetler; Âkif'i anlattıkları eserlerinde onun mizahi tarafını vurguladıkları birçok anekdot aktarırlar.

Yakın dostu Eşref Edip Âkif'in dostlarından Muallim Vahyi'den duyduğu onun mizahi yönünü verecek bir hatırayı şöyle nakleder:

“Çengel köyünde oturduğu zamanlar üstada bir çay ziyafeti vereyim, dedim, Bana biraz çay hediye göndermişlerdi. Bursalı merhum Tahir Bey de vardı. Çok itina ile pişirdim. Fakat rengi acayip bir şey oldu. Üstat bir yudum çekti.

-Vahyî dedi, bu ne çayı?

-Halis Ak kuyruk, dedim.

Güldü:

- Vahyî bu Ak kuyruk değil, halis muhlis kıl kuyruk!

Meğer bizim çay yerli ayı imiş. Hayli güldük.” (Eşref Edip, 1960:322).

Yine Âkif’in yakın dostlarından M. C. Kuntay, onun mizahi yönünü verecek Avrupa seyahatinden dönen Âkif’le arasında geçen bir konuşma şöyle nakleder:

“- Berlin’de ne var? Ne oluyoruz?

- Ne olacağız, der; Berlin’e gittim, elimiz Kuran’a tefsir yazıyor. İstanbul’a geldim; Fatih’te hocalarımız siyaset konuşuyor. Ne olacağız, artık anlarsın.”(Kuntay, 2010:215).

Daha böyle yakın dostlarının yazdığı Âkif’in mizahi yönünü verecek birçok anekdot olup, Âkif’in bu yönünü müstakil olarak inceleyen çalışmalar da vardır. Mehmet Âkif’in *Safahat*’ında da mizahi unsurlara çok sık rastlanır. *Safahat*’ta ironi, hiciv, fıkra vb. mizahi unsurları ele alan bilimsel birçok çalışma yapılmıştır. Biz sadece *Safahat*’in mizahi yönünü verecek iki örnek vermekle yetineceğiz.

“*Seyfi Baba*” manzumesinde Âkif mizahi bir dille sokağı şöyle tasvir eder:

“Sopa sağ elde, kırık camlı fener sol elde;

Boşanan yağmur iliklerde, çamur ta belde.

Hani, çoktan gömülen kaldırımın, hortlayarak,

“Gel !” diyen taşları kurtarmasa, insan batacak.

Saksağanlar gibi sektike birinden birine,

Boğuyordum müteveffayı bütün aferine,

Sormayın derdimi, bitmez mi o taşlar, giderek,

Düştü artık bize göllerde pekâlâ pekâlâ yüzmek!

Yakamozlar saçarak her tarafından fenerim,

Çifte sandal, yüzüyorduk, o yüzer, ben yüzerim!

Çok mu yüzdük bilemem, toprağı bulduk neyse;
Fenerim başladı etrafımı tektük hisse.” (Âkif:1990:60)

Yine *Safahat*'ta Âkif'in çokça kullandığı mizahi unsurlardan biri olan fikradır. Âkif “*Ressam Haklı*” manzumesinde bir fikra ile “dönemin hem ‘tarih-i mukaddes’ modasını hem de resim anlayışını”(Safi: 2017:369) şöyle eleştirmektedir:

“Bir zaman vardı ya târîh-i mukaddes modası...
Yeni yaptırdığı köşkün büyücek bir odası,
Mutlaka eski tesâvîr ile ziyetlensin,
Diye, ressam aratır hayli zaman bir zengin.
Biri peydâ olarak, “Ben yaparım” der, kolunu
Sıvayıp akşama varmaz, sekiz arşın salonu
Sıvar amma ne sıvar! Sâhibi der: – Usta, bu ne?
Kıpkızıl bir boya çektin odanın her yerine!
– Bu resim, askeri basmakta iken Fir'avn'ın,
Bahr-i Ahmer yarılıp geçmesidir Mûsâ'nın.
– Hani Mûsâ be adam? – Çıkmış efendim karaya..
. – Fir'avun nerde? – Boğulmuş. – Ya bu kan rengi boya?
– Bahr-i Ahmer ay efendim, yeşil olmaz ya bu da!
– Çok güzel levha imiş! Doğrusu şenlendi oda!” (Âkif:1990:117)

Yakından tanıyanların anlattıkları anekdotların Mehmet Âkif'in mizahi yönünü vurguladığı, çevresindeki kişilerin bu yönüyle ilgili ortak kanaat bildirdiğine şahit oluyoruz. Ancak bütün bunlar Âkif'in bizzat yazdığı şeyler değildir. Âkif'in dostları bunları yazmış, çok sevdikleri dostlarını anlatmışlardır. Bilimsel açıdan hatıratlarda yer alan bu tür bilgilerin birkaç farklı kaynaktan doğrulandığı takdirde elbette bir değeri vardır, ancak birincil kaynak niteliği taşımazlar. Yine Mehmet Âkif'in eserlerinde de çokça mizahi unsurlardan yararlandığı görülmekte, hatta *Safahat* göz önünde bulundurulduğunda Âkif'in bu mizahî yönünü “sanatının önemli bir damarı haline” getirdiği görülmektedir. Âkif:

“Hayır, hayal ile yoktur benim alış verişim ...
İnan ki: Her ne demişsem görüp de söylemişim.
Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:
Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek!” (Âkif:1990:208)

demiş olsa da sonuçta bu durumu sanat eserinin gerçekliği üzerinden değerlendirmek gerekir.

Mektubun birincil özelliği, var oluş nedeni iletişimdir, haberleşmedir. Mektup yazan kişi, hitap ettiğine her şeyden önce öznel haberler verir, bir bakıma içini döker.(Aytaç, 1992:7) Bu açıdan mektuplar, “diğer bütün yazılı metin türleri içerisinde en sıcak bir insanîliği, en samimi bir frekansı en kolay yakalayabilen”. (Andı, 2011:12-13)” metinlerdir. İşte biz de Mehmet Âkif’in gerek yakından tanıyanların anlattıkları anekdotlardaki gerekse eserlerindeki mizahi yönünün; onun mizacının bir yansıması olduğunu doğrulayabileceğimiz en önemli metinlerin bizzat kendi kaleminden çıkan samimi bir üslupla ailesi, dost ve arkadaşlarına yazdığı özel mektuplar olduğunu düşünüyörüz.

Mehmet Âkif Ersoy’un Özel Mektupları:

“*Türk Edebiyatında Mektup*” isimli doktora çalışmasında belli başlı özel mektup türlerini Ömer Çakır, “1. Edebiyat Konulu Mektup 2. Aşk Mektubu 3. Asker Mektubu 4. Aile Mektubu 5. Arkadaş ve Dost Mektubu 6.Taziyenâme 7.Tesliyetnâme 8.Tebriknâme 9.Teşekkürâme 10. Tavsiyenâme 11.Talepnâme 12.Davetnâme 13. Mazeretnâme 14. Tezkerenâme” (Çakır, 2005:538) şeklinde tasnif etmiştir. Bu tasniften hareketle biz de “*Mehmet Âkif Ersoy’un Mektuplarında Mizah*” başlıklı çalışmamızda Mehmet Âkif Ersoy’un yayımlanmış kurmaca olmayan ve birer belge niteliği taşıyan özel mektuplarından “aile mektubu, arkadaş ve dost mektubu” niteliğinde olanlarda mizahı inceleyeceğiz.

Mehmet Âkif’in ailesine, arkadaş ve dostlarına yazdığı mektuplarının bir kısmı önceleri dağınık halde bazı dergi ve gazetelerde yine onunla ilgili yazılan bazı kitaplarda parça parça yayınlanmış; sonrasında Yusuf Turan Günaydın tarafından “*Mehmet Âkif’in Mektupları*” (Günaydın,2009) adıyla ge-

rek ailesine gerekse dost-arkadaş ve çevresine yazdığı 98 mektup ya da mektup parçası bir araya getirilerek kitaplaştırılmıştır. Ayrıca Ömer Hakan Özalp tarafından önce “*Mehmet Âkif Ersoy'un Aile Mektupları*” (Özalp, 2010) adıyla sonra “*Fırlıklı Nâmeler- Âkif'in Gurbet Mektupları*” (Özalp, 2011) adıyla “ilki 1 Mart 1344/1928 sonuncusu ise 23 Mart 1936 tarihini taşıyan kızı Suad Hanım ve damadı Ahmet Bey'e Mısır'dan gönderilmiş olan 47 mektuptan 43'ü Âkif'e ait olan aile mektupları kitap hâline getirilmiştir.

Yusuf Turan Günaydın'ın yakın tarih açısından önemini yanında Âkif'i duygusal, edebi ve fikri yapısı içinde değerlendirebilmek bakımından ilgi çekici olarak gördüğü mektupların yayınlanmış olanlarının yazıldıklarının çok azı olduğunu; Âkif'in daha pek çok mektup yazmış olabileceğini, ancak bunların yazık ki gün yüzüne çıkmadığını belirterek (Günaydın, 2009:1) ulaşabildiği mektupları şu şekilde tasnif eder:

- İki kızına ve damatlarına yazdığı mektuplar: Bu mektuplar Dündar Akünal tarafından Âkif'in kızı Suat Hanım'dan alınarak yayımlanmıştır. Altı mektup ve iki mektup parçası toplam 8 tanedir.

- Eşref Edip'e yazılmış mektuplar: Eşref Edip'in sağlığında yayınladığı mektuplar Sami Önal tarafından tesadüfen bulunarak yayımlanmıştır. Toplam sekiz mektup vardır.

- Mâhir İz'e gönderdiği mektuplar: Asılları Hacettepe Mehmet Âkif Müzesinde olan bu mektuplar toplam on beş adet olup Uğur Derman tarafından yayımlanmıştır.

- Şerif Muhiddin Targan'a gönderilmiş mektuplar: İsmail Kara tarafından yayımlanmıştır. Üç adet mektup ve bir mektup parçası toplam dört mektup vardır.

- Âkif'in Kuşçubaşı Eşref Sencer'e yazılmış mektuplar: Cemal Kutay'ın eserlerinde kimi zaman parçalar halinde, kimi zaman bazı cümleleri çıkartılarak ve sadeleştirilerek yayımlanmıştır. Günaydın'ın kitabında toplam mektup sayısı toplam beştir.

• Fuat Şemsi İnan'a yazılmış mektuplar: Fevziye Abdullah Tansel tarafından Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nda yayımlanmıştır. Toplam on üç adet olan mektupların aslı Türk Petrol Vakfındadır.

• Rizeli Taşçıoğlu Süleyman Efendi'ye gönderilmif mektuplar: Kaya Bilgegil tarafından Atatürk Üniversitesi Dergisi'nde Âkif'le ilgili yazdığı makalesinde yayımlanmıştır. Toplam üç adettir.

• Őefik Kolaylı'ya yazılmış mektuplar: Őükrü Elçin tarafından bir adet mektup yayımlanmış, İsmail Hakkı Őengüler ise bir mektup parçası yayımlanmış mektuplar toplam iki adettir.

• Hacı Hafız Ömer Aköz'e yazılmış bir mektup: Abdülkerim Abdülkadiröğlu tarafından yayımlanmıştır.

• Türk Dili dergisinin Mektup Özel Sayısı'nda Âkif'in mektuplarından ikisi yayımlanmıştır. Bunlardan birisi Mithat Cemal'in kitabındaki mektup parçasıdır.

• Hafız Âsım Şakir Gören'e yazdığı mektuplar: Mektuplar tam metin hâlinde olmayıp Mithat Cemal'in kitabındaki on dokuz mektup parçalarından ibarettir.

• Prenses Emine Abbas Halim Hanımefendiye yazılmış mektuplar: Bu mektuplar tam metin olmayan on iki mektup parçasından ibarettir.

• Mehmet Râsim'e ve Babanzade Ahmet Naim'e, yazdığı mektuplar Mithat Cemal'in kitabında yer almaktadır

• Ömer Rıza Doğrul'a ve Abdülillah Bey'e yazdığı mektuplar Eşref Edip tarafından yayımlanmıştır.

• Ispartalı Hakkı Bey'e yazdığı bir mektup: Âkif'in en son yayımlanan mektubudur.

• Gayret gazetesine gönderdiği bir mektup: Âlim Kahraman tarafından yayımlanmıştır.

- Nuri Bey adlı bir dostuna gönderdiği mektup: Rüyan Soydan Arşivindeki bu mektup ilk defa Günaydın'ın çalışmasında yayınlanmıştır (Günaydın, 2009: 1-6).

Mehmet Âkif'in Özel Mektuplarında Mizah:

Mehmet Âkif'in elde bulunan yayınlanmış mektupları İstanbul'dan memuriyet için ayrıldığı gençlik dönemine yani 26 Aralık 1893'te Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti fen heyetinin baytarlık işlerine bakan beşinci şubesine "Baytar Muavini" olarak tayin edilip, görev merkezi İstanbul olmasına rağmen Rumeli, Anadolu, Arabistanın çeşitli bölgelerinde kısa ya da uzun sürelerle kaldığı, Baytar müfettişi olarak görev yaptığı döneme ait mektuplar, yine aynı yıllarda Edirne vilayeti baytar müfettiş vekiliyken İbret Gazetesine yazdığı mektup ve Şam'da hayvan mubayaasına memur baytar iken Ispartalı Hakkı Efendiye yazdığı mektup ve Milli Mücadele yıllarında Ankara'da iken Şerif Muhiitin'e ve Hacı Hafız Ömer'e yazdığı mektup ve yine İstanbul'dan 1925 yılı sonu itibariyle gittiği ve 19 Haziran 1936'ya kadar kaldığı 11 yıllık Mısır dönemine ait mektuplardır.

Mehmet Âkif'in gerek Mısır öncesi gerekse Mısır dönemine ait ailesine arkadaş ve dost çevresine yazdığı mektuplarda "anlaşılır bir dil ve samimi bir üslupla; hayatıyla ilgili bilgiler, sevdiklerine dair nasihatler yanında ayrıca; kendisinin ve ailesinin sağlık durumu, psikolojisi, mizahi yönü, dil ve edebiyat üzerine görüşleri, maddi ve manevi buhranı, hastalığı ve diğer birçok malumatı" (Şahin, 2021:80) bulmak mümkündür.

Mehmet Âkif'in yayımlanmış bütün bu mektupları ile ilgili çalışmalar yapılmışsa da hususen mektuplarında mizah ilgili bir çalışma yapılmamıştır.

Mehmet Âkif'in özel mektuplarında *Safahat*'ta da kullandığı mevzuyu mizahi yönü olan bir hikâye ile veya fıkra ile anlatma yahut yine mizahi bir dille anlatmasına vesile olacak bir atasözünü veya deyimi kullanma şeklindeki anlatım tekniklerine başvurduğu görülmektedir. Bütün bunlarla birlikte

-bütün bunları da kapsayacak- daha önce de belirttiğimiz gibi genel anlamda Âkif'in kişiliği ve sanatının mizahi yönü söz konusu olduğunda latife, nükte, fıkra, ironi, istihza gibi aralarında ince bir çizgi olsa da çoğu zaman da birbirinin sınırlarını ihlal eden terimlerin (Akbaş, 2010:58) mektuplarında da öne çıktığını ama özellikle ironinin mektuplarında da onun mizacını yansıtan Mithat Cemal'in ifadesiyle "mizaçlaşan" bir şey olduğunu belirtmek gerekir. İnci Enginün Âkif'in şiirlerinde ironiyi ele aldığı "Mehmet Âkif'te irony" adlı makalesinde ironiyi özetle:

"Irony en genel ifadesiyle 'ifade edilenin, söylenilenin tersini kasdetmek', 'mevcut olan veya olması beklenilene tam mânâsıyla aykırı olma', 'mizahi veya alaycı ifade', 'birleşen şart ve durumların beklenilenden veya uygun olandan çok farklı, onun tamamen zıddını ortaya çıkarması', 'tartışmada bilmezlik-ten gelme' diye özetlenebilir." (Erginün, 1986:211)

şeklinde tarif ederek Türkçede istihza, kinaye, nükte, taşlama ve benzeri kelimelerin ironi içinde değerlendirildiğini ve bunların edebi sanatlarda kullanıldığı gibi halk arasında da yaygın olarak kullanıldığını söyler. Bütün bu yaklaşımların Mehmet Âkif'in özel mektupları için de geçerli olduğu, Âkif'in latifelerinde, bir mevzuyu açıklarken anlattığı hikâye ve fıkralarda; atasözleri ve deyimlerde ironinin öne çıktığı görülmektedir. Bu makalede Âkif'in özel mektupları içinde önce aile, ardından dost ve arkadaşlarına yazdığı mektuplarında mizah konusu ele alınacaktır.

Mehmet Âkif'in Aile Mektuplarında Mizah:

Mehmet Âkif'in kızı Suad Hanım ve damadı Ahmet Bey'e Mısır'dan göndermiş olduğu mektuplarda, kendi tabiriyle "fıraklı nameler"de - şair, yazar, mütefekkir, eğitimci, gazeteci/dergici, veteriner, hafız, mütercim, milletvekili, en önemlisi de bir dava adamı olarak bilinen, tanınan ve bütün bu vasıflarıyla bir değer olmayı başaran - kendi ihtiyari ile bile olsa memleketinden ve sevdiklerinden uzak özlem ve sevgi dolu satırlarda bir aile babası Âkif'i görmekteyiz. Aile arasında olup her türlü yapmacılıktan uzak bu içten

ve samimi mektuplar, herhalde Âkif'in şahsiyetini mizacını en iyi yansıtan metinler olmalıdır.

Mehmet Âkif'in kızı Suad Hanım ve damadı Ahmet Bey'e Mısır'dan göndermiş olduğu bu mektuplarda torunun ve kızının sağlığına, yeme-içmelerine; kızının ev işleri ve diğer meşgalelerine, çevresiyle ilişkilerine; kendisi gibi baytar olan damadının tayini ve mesleki işlerine; bütün bunların yanında hayvan beslemelerine, hatta besledikleri hayvanlara isim seçmelerine, odun-kömür ve yiyeceklerin tedarikine, yaşadıkları şehirlere ve şehrin hava durumlarına; hayatın sıkıntılına karşı birtakım nasihatlere varıncaya kadar kızıyla, torunuyla, damadıyla son derece ilgili samimi bir aile babası profili karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca mektuplarda Mehmet Âkif'in kendi şahsi hayatına, hanımı ve çocukları Emin ve Tahir'e ve Mısır'daki yaşantılarına ilişkin bilgiler de verilmektedir (Özalp, 2010:6). Mehmet Âkif mektuplarında bütün bu konulara temas ederken latifeler, nükteler, istihzalar, fıkralar vb. temelinde ironi olan mizahi bir dile de sık sık başvurduğu görülmektedir.

Mehmet Âkif'in aile mektuplarında mizahi bir dile başvurmasına örnek olarak, bir latife olsun diye dört beş yaşlarında olan çok sevdiği ve gerçekten özel bir bağ kurduğu torununa sürekli "Ferda Kadın" diye hitap etmesi ile başlamak isteriz.

Mehmet Âkif'in kızı Suat'tan kendilerini mektupsuz bırakmalarını, mektup yazmayı geciktirmemeleri hususunda ricada bulunmasına rağmen mektubun çok gecikmesi üzerine kızına kızarak latife olsun diye ceza verdiğini yazar. Kendisinin de mektubunu geciktirmesini ve gayet kısa mektup yazmasını; mektupla birlikte gönderdiği resmini kızına ve damadına değil de torunu Ferda'ya hediye etmesini ceza olarak göstermesi de yine onun başvurduğu mizahi dile bir örnektir:

"Ceza olarak ben de bu sefer cevabımı hayli tehir ediyorum ve gayet kısa yazıyorum. İkinci bir ceza olarak resmimi ne sana hediye ediyorum, ne de Ahmed'e! Ferdâ Kadın'a yolluyorum." (Özalp, 2011:73).

Mehmet Âkif ramazan ayında ulaşacağını düşünerek yazdığı başka bir mektubunda kızı Suat'a bir latife olsun diye oruçla ilgili söylediği "Na-

sıl, “oruç tutuyor musun, yoksa güzel güzel yeyip içiyor musun?” (Özalp, 2011:89) cümlesi onun mizahi yönüne bir başka örnektir.

Yine Mehmet Âkif’in bir mektubunda kızı Suat’a yazacağı mektubun dedikodusu bol bir mektup olabilmesi için geciktirdiğini yazması da onun mizahi tarafını açığa vurduğu iyi bir örnek olsa gerektir:

“Sana dedisi, kodusu bol bir mektup yazabilmek için genişçe bir zaman bekledim; çünkü şu günlerde fazlaca meşgulüm. Baktım ki bir bu kadar daha beklesem, mî’âdi geciktirmekten başka bir netice hâsıl olmayacak, her ne olursa olsun diye kalemi ele aldım.” (Özalp, 2011:115).

Mehmet Âkif kızı Suat’a yazdığı bir başka mektubunda İstanbul’dan Mısır’da bir veraset davası takip etmek üzere ziyarete gelen ve evinde birkaç zaman misafir ettiği yakın dostu Eşref Bey’in kaldığı odada sivrisinek ve tah-takurularından muzdarip olmasını şöyle mizahi bir dille anlatır:

“Senin yattığın odayı o zapt etti. Tahtakuruları, sivrisinekler misafire ikramda biraz ileri gitmiş olacaklar ki, iki gün sonra biçarenin gözleri kan çanağına dönmüştü! Cibinlik istedi. “Sen de bizim gibi başını yorganın altına çek!” dedik. Meğer nazlım öyle sıkıntılara gelememiş. Nihâyet bizden bir faide çıkmayacağını anlayınca gitti Mısır’dan bir cibinlik satın aldı, getirdi. Tâhir de onu sevabına kuruverdi. Şimdi uykusuzluktan şikâyeti yok.” (Özalp,2011:85).

Kızı Suat’ın; bulunduğu taşra kasabasında sıkıldığından ve medenî şehirlerdeki hayatın başkalığından bahsettiği mektubuna cevaben yazdığı başka bir mektubunda Mehmet Âkif, kızına nasihat eder. Durumun geçiciliğini, fedakârlığın lüzumunu anlatır ve özellikle gelişmiş milletlerin fertlerinin nasıl fedakârlık yaptığını, ülkeleri için nasıl uzak memleketlere gittiklerini belirterek Mîthat Cemal’den naklettiği sözden hareketle mizahi bir yaklaşımla uyarıda bulunur:

“Londra’da doğmuş, nâz u na’îm içinde büyümüş, ebeveyninin milyonları sâyesinde her türlü ihtiyaçtan fersahlarca uzak bir lordun oğlu, kalkıyor, Sudanlara, Afrika’nın en yaşanmaz, en cehennemî bucaklarına gidere

gençliğinin en kıymetli çağlarını, İngiltere hesabına, o kumlara gömüyor. Vatani uğruna çektiği tahammül-sûz meşakkatleri hiçe sayıyor. Daha doğrusu kendisi için şeref biliyor. Biz biçarelerse İstanbul'dan çıkıp Bursa'ya gitmeyi felâket telakki ediyoruz! Bizim Midhat Cemal “Bizler dünyaya gelmemişiz, İstanbul'a gelmişiz!” der ki pek doğrudur. Dünyada ne mesut kimseler vardır ki: Saadetlerinden haberleri yoktur, kendilerini bedbaht sanır dururlar! Galiba Suat Hanım da yavaş yavaş onların sürüsüne katılacak!” (Özalp,2011:118-119).

Mehmet Âkif'in aile mektuplarında yaptığı ve sık sık başvurduğu ilginç benzetmelerinde mizahi yönü öne çıkar. Mehmet Âkif'in kızı Suat'a yazdığı 9 Nisan 1932 tarihli mektubunda Suat'ın Tahir'e yazdığı mektupla kendisine yazdığı mektubun uzunluğunu kıyaslarken yaptığı benzetme de bu türden bir benzetmedir:

“Tahir'e yazdığın mektup eski kadınların uçkurlu çarşafı kadar; bana yazdığın ise şimdiki hanımların başlarını sardıkları el bezi hacmindeki örtü miktarı. İnsaf!” (Günaydın, 2009: 7).

Yine kızı Suat'a yazdığı 9 Ağustos 1934 tarihli mektubunda büyük kızının hastalığı sebebiyle İstanbul'a gitmek zorunda kalan eşi İsmet Hanım'ın hemen her gittiği yerde eczane bulabilmesini bir benzetmeye alaya alır:

“Göztepe'de bir eczane bulmuş, aydan aya vermek üzere veresiye istediği ilacı almıyormuş. Hacıhanım rahmetli nereye gitse on, on beş kuruşa aylık kendisine bir Kur'an hocası bulurdu. Annen de iki evli bir köyde olsa hemen bir eczane ediniyor.” (Günaydın, 2009: 11).

Mehmet Âkif'in *Safahat*'ta da çokça başvurduğu atasözleri ve deyimlerin mizahi karakterinden yararlanma tekniğine, aile mektuplarında da rastlamak mümkündür. Kızı Suat'a yazdığı ve bir kısmı okunamayan mektubunda içinde bulunduğu olumsuzluğu anlatmak için çok bilinen “Şah iken şahbaz olmak” deyimini değiştirerek kullanır:

“Vâlidiniz geçenlerde (...) vazîfeme devâm edebiliyorum. İki ay kadar sür (...) bilakis şah gittim, şahbaz geldim! Bugünlerde (...) Şimdiki evimiz saray (...)” (Özalp, 2011:131)

Asıl temayüz ettiği mesleği şairlik olan Mehmet Âkif'in kızı Suat'a yazdığı mektupla birlikte torunu Ferda için yazdığı bir şiirini göndermiştir. Âkif'in aile mektuplarında mizahi bir dile başvurmasına son örnek olarak "Ferda Kadın" şiirini vermek isteriz. şiiri samimi, içten, mizahi bir dil ve üslupla kaleme alan Âkif, "Pek tatlı şeysin doğrusu/ Lakin neden çirkin adın" mısraları ile önce kendisinin güzel adının çirkin; sonradan adının cidden çok güzel olduğunu söylediği torununun adının aslında dünyada her şeyden güzel olduğu gibi Ay ve Güneşten bile güzel olduğunu belirtir. Akabinde adının; önceden güzel olduğunu söylediği torununun kendisinden, hatta şiiri yazan dedesinden bile güzel bir ad olduğunu ifade eder. Sonunda -Ferda'nın yarın anlamına da vurgu yaparak- geleceğin geçmişten daha güzel olduğunu vurgulayarak torununa yazdığı şiiri bitirir:

"Ferda Kadın'a

Ferda Kadın! Ferda Kadın!

Ben görmeden sevdim seni.

Sen galiba, gördün beni,

Pek ihtiyar, hoşlanmadın

Ferda Kadın! Ferda Kadın!

Ey yavrumun ilk yavrusu

Pek tatlı şeysin doğrusu

Lakin neden çirkin adın?

Yok yok, adın cidden güzel!

Dünyada her şeyden güzel;

Aydan güzel, gündün güzel!

Ay, gün nedir? Senden güzel;

Hatta derim: Benden güzel

Zira "yarın" "dün"den güzel..." (Özalp, 2011:53).

Mehmet Âkif'in Dost ve Arkadaşlarına Yazdığı Mektuplarında Mizah:

Özel mektup türlerinden biri olan dost ve arkadaş mektupları muhatapla samimiyet derecesine bağlı olarak değişse de çoğu zaman senli benli oldukça sade ve samimi tekellüfsüz bir söyleyişle kalem alınır. Bu tür mektuplarda edebi bir endişe gütmekten hal hatır sorma, kendi durumunu anlatma, sohbet etme, hasret ve özlemini dile getirme, varsa bir talebin iletilmesi gibi özelliklerin öne çıktığı görülür. Bu tür mektuplar farklı mekândaki arkadaşların yazı ile konuşmalarını yansıtır (Çakır, 2005: 556).

Mehmet Âkif'in dostluk ve arkadaşlığa çok önem verdiği herkes tarafından bilinir. Özellikle onun Mithat Cemal'in naklettiği Âkif'in Baytar mektebindeyken sınıf arkadaşı Hasan Efendi ile ilgili hikâyesi bu duruma en iyi örnektir. Baytar mektebindeyken sınıf arkadaşı Hasan Efendi ile çok iyi bir dostlukları olan Mehmet Âkif, birbirlerine söz verirler, ileride çoluk çocuk sahibi olurlarsa ölenin çocuklarına kalan bakacaktır. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra Beylerbeyi tarafında oturan kıt kanaat geçinen Âkif'in evine uğrayan Mithat Cemal, sekiz çocuğun olduğu bir ev görünce Âkif'in beş çocuğuna üç tanede misafir veya komşu çocuklarının katıldığını zanneder. Mithat Cemal Âkif'e çocukların kimin çocukları olduğunu sorunca Âkif; onların da kendi çocukları olduğunu söyler. Çünkü Hasan Efendi ölmüştür, kim evvel ölürse hayatta olan çocuklarına bakacağından Hasan Efendinin çocuklarına Âkif bakmaktadır (Kuntay, 2010:305-306). Bu denli sözüne sadık, vefalı bir dost ve arkadaş olan Mehmet Âkif'in hâliyle çok sağlam dostları ve arkadaşları olmuştur. Çevresindeki dostlarıyla birlikte koca bir "çınar" ağacını anımsatan Mehmet Âkif de; dost ve arkadaş çevresi ile adeta çevresine dal budak salan dalların oluşturduğu bu samimi "atmosfer" ile asıl şahsiyetini bulmuştur (Kurt,2017:10-11). Mehmet Âkif'in Edirne'de Baytar Müfettiş Muavini iken aynı şehirde kitapçılık yapmakta olan Rizeli Taşçıoğlu Süleyman Efendi'ye yazmış olduğu toplamda üç mektubu Kaya Bilgegil tarafından yayınlanmıştır.

“Bilgegil’e göre edebi bir değeri olmayan ve edebiyat tarihi açısından çok ehemmiyetli bir haberi taşımayan bu mektuplar, ˆkif’in memuriyeti dolayısıyla gittiği Edirne’de dost edinecek kadar kaldığını ve edindiği dostların bir kısmının isimlerini, Edirne’den tayinle ayrıldıktan sonra tekrar Edirne’ye görevli olarak dönmek isteyecek kadar o mübarek Őhri sevdiğini; bu Şehirde annesiyle birlikte kaldığını, dolayısıyla başka bir görevle İzmir’e giderken annesini Edirne’de bıraktığını ortaya koymaktadır.” (Kurt, 2019: 47-48). Yine aynı yıllarda Edirne vilayeti baytar müfettiş vekiliyken İbret Gazetesine yazdığı mektup ve Şam’da hayvan mubayaasına memur baytar iken Ispartalı Hakkı Efendiye yazdığı mektup ve Milli Mücadele yıllarında Ankara’da iken Şerif Muhittin’e ve Hacı Hafız mer’e yazdığı mektuplar da bizim çalışmamız için gerekli malzemeyi sağlamamaktadır. Bizim çalışmamızın konusu için doğrudan bir malzeme niteliği taşıyan asıl mektuplar Mısır’dan dost ve arkadaş çevresine yazdığı mektuplardır. Mehmet ˆkif’in dost ve arkadaş mektuplarında önceden sağlam temelleri atılmış olduğu belli olan bir samimi, içten, dostane tavır ve üslup karşımıza çıkar.

Daha nce Mehmet ˆkif Ersoy’un farklı dönemlerinde yanında, yakınında, dost meclisinde bulunmuş kişilerin; ˆkif’in mizacı bahis konusu olduğunda mutlaka mizahi yönünü vurguladığını ve onun bu yönünün adeta onu tanımlayan “ayırıcı psikolojik parmak izi” olduğundan söz etmiştik. İşte Mehmet ˆkif’in dost ve arkadaşlarına yazdıkları mektuplarında da adeta onu tanımlayan “ayırıcı psikolojik parmak izi” diyebileceğimiz aynı mizahi unsurlar hemen dikkat çeker.

Dost ve arkadaşlarının anlattıklarından Mehmet ˆkif’in latife yapmayı sevdiğini ve konuşmalarında sık sık buna başvurduğunu daha önce belirtmiştik. Mısır’a Abbas Halim Paşa’nın himmetiyle gelmek isteyen ve bu meseleyi Mehmet ˆkif’ten Paşa’ya açmasını isteyen Fuat Şemsi’ye yazdığı bir mektubunda meseleyi Abbas Halim Paşa’ya açış Őekliini belirtirken bizzat kendisi “lˆtife kırlıklı” ifadesini kullanır. Gerçekten de Mehmet ˆkif’in bazı müşkül meseleleri

kendi tabiriyle “lâtife kılıklı” cümleleriyle yumuşatarak çözüme kavuşturmaya çalışması, velinimeti Paşa’ya bile bir durumu arz ederken aynı üslubu kullanması ve dostu Fuat Şemsi’ye aktarırken de aynı mizahi üslubu sürdürmesi, onun mizahi tarafını görmek bakımından önemli olduğunu düşünüyoruz:

“Geçen hafta; bir yıl evvel Eşref’ten aldığım mektupta senin kendi kendine gelin güveyi olduğundan, o Ramazan Mısır’a gelmek üzere bulunduğundan bahsedildiğini Paşa Hazretlerine latife kılıklı açtım. Bu mektubunda da Ramazan’ın yaklaştığından tutturarak bir şeyler ifhâm etmek istediğini ilave ettim. ‘Fuat için Mısır’ı görmek bir gayedir’ dedim. ‘Evet, Mukime Hanım bu tarafa gelirken kendisine, ‘Hanım sen ne bahtiyarsın ki Mısır’a gideceksin’ demiş. Bilirsin ya hazret kararını çabuk vermez; ancak muvafakat cihetine doğru yüzde doksan beş terakki hâsıl olduğunu gördüm. Alt tarafını, ‘Öksüz çocuk kendi göbeğini kendi keser’ fehvasınca ya sen tamamlarsın yahut tamiyle kadere bırakırsın.” (Günaydın, 2009: 95).

Fuat Şemsi’nin Abbas Halim Paşa’nın himmetiyle Mısır’a gelme isteği meselesi bir başka mektupta yine Âkif tarafından açılır ve Fuat Şemsi’ye Paşa’nın yakınlarda İstanbul’a geleceğini haber vererek aynı nasihatlerde tekrar bulunarak mizahi bir dille Paşa’ya durumu nasıl arz etmesi gerektiğini anlatır. Zaten kendisinin her vesileden bilistifade bunun yolunu hazırladığını, Paşa’nın kabul edeceğini tahmin ettiğini söyler. Arkasından Mısır’a gelince onu nasıl ağırlayacağını mizahi bir dille şöyle anlatır:

“Mısır’ı görürsün, gezersin, tozarsın. Başkaca, on on beş gün kadar sana nedimliğim şerefini de bahşederim. Daha ne duruyorsun hey Allah kulu?” (Günaydın, 2009: 99).

Aynı mektubun devamında Paşa’ya bir tebrik için gönderdiği dört mısır yazarak Fuat Şemsi’ye beğenip beğenmediğini sorar ve “Ben eğer kasidcilik devirlerinde gelemişim, hiçbir halt edemeyecekmişim, değil mi Fuat?” (Günaydın, 2009: 100) der. Devamında eğer kendisine mektup yazarsa cevap vereceğini şöyle mizahi bir dille ifade eder:

“Sen hâlâ Paşabahçesinde sin değil mi? Bana arıza takdim edersen, belki yine böyle iltifatta bulunurum.” (Günaydın, 2009: 100).

Mehmet Âkif’in Fuat Şemsi’ye yazdığı 1 Rebiülevvel 1346(7 Eylül 1343/1927) Çarşamba tarihli bu mektubunun neredeyse tamamının mizahi bir dille yazılmış olduğu görölmektedir. Bu durum bize özellikle Fuat Şemsi’yle Mehmet Âkif’in aynı ortamlarda iken dost sohbetlerinin muhtemelen aynı şekilde geçtiği konusunda ipuçları verdiği gibi, Mithat Cemal’in sözünden mülhem mizahın onda mizaçlaştığının da bir göstergesi olsa gerektir.

Mehmet Âkif’in Fuat Şemsi ile mektuplaşmalarına Mahir İz’e yazdığı mektubunda da temas eder. Fuat Şemsi’ye mektup göndermemesine kendisini cevap yazmak külfetinden kurtarmak gibi haklı bir sebebi olduğunu mizahi bir dille şöyle anlatır:

“Beyoğlu tarafına geçersen Fuat Şemsi’ye mutlaka uğra, benden de selamlar, iştiyaklar hürmetler götür. Ayrıca mektup göndermemek suretiyle kendisini cevap yazmak külfetinden kurtardığım için, bana minnettar olması lazım geldiğinden gafil bulunmadığımı da anlat!” (Günaydın, 2009: 42).

Yine Mahir İz’e başka bir mektubunda Fuat Şemsi’nin mektubuna cevap yazmamasından alındığını, bunun yüzlerce niyazla ancak affedilebilecek bir hata olduğunu, biran önce hatasını telafi etmesi gerektiğini mizahi bir dille şöyle anlatır:

“Fuat Şemsi henüz arıza-i cevabiyyesini takdim etmedi. Kendisine söyle: Öteden beri kaygı züğürtlüğüyle, his yoksulluğuyla itham edilen biz Mırsırlılar, merasimle, teşrifat hususunda pek hassas şeylerizdir. Bu meselede en ufak hatayı yüzlerce niyaza mukabil affedebiliriz. Binaenaleyh, bir an evvel isticlâb-ı teveccühâtımıza ibtidar eylesin.” (Günaydın, 2009: 58).

Mehmet Âkif; ailesinden, dost ve arkadaşlarından uzakta olmanın verdiği yalnızlık, hasret ve gurbet duygusunu giderebileceği yegâne şey olan mektuba çok önem vermektedir. O sebeple ailesi, dost ve arkadaşlarının kendisini mektup yazmamak suretiyle habersiz bırakmalarından son derece alın-

makta ve fırsat buldukça da onları mizahi bir dille ihtar etmekten geri durmamaktadır. Âkif Mısır'da iken annesi Emine Şerif Hanım vefat edince taziye gönderen ancak öncesinde mektup yazmayan Müderris Ferit Bey'e yine yazdığı mektubunda Mahir İz üzerinden mizahi bir dille serzenişte bulunur (Günaydın, 2009: 39).

“Ferit Beyden bir taziye aldım. Bir daha, re’sen iltifat buyurmalarını, yoksa bu aşına-yı kadîmi taltif için bendehanelerine cenaze çıkmasına muntazır olmamalarını rica ettim. Bilmem kabul buyurdular mı?” (Günaydın, 2009: 39).

Yine Fuat Şemsi'ye gönderdiği bir başka mektubunda Fuat Şemsi'nin Âkif'in gönderdiği şiirde bazı yerleri yanlış okuduğundan yanlış mana çıkarması veya anlamamasını latife yollu eleştirir, ancak sonunda da bunu izah ederek bu tür teşviklere muhtaç olduğunu izahatını bir latife olarak kabul etmesini ister:

“Bütün dünyayı cezben istila etmiş’ sözünden niçin mana çıkaramadınız bilmem? Cezbe mahlûkâta cazibe hâliğe ait olduğu için mi? İyi ya hilkatte hükümran olan cezbe Allah’tan geldiği için onu Allah’a izafe etmek görülmemiş, binaenaleyh anlaşılmayacak bir şey mi? Sana yazdığım (şii) rde huzur yerine huruş yazmışsam tashih et! Sonra en sonraki gaşyolmuş yatan vecd kâinatın, serilip yatan kâinatın vecd-i sâfî, vecd-i hâmûşudur. Şayet gaşyolmuş yatan işaretindeki ‘bu’ pek yakına düşüyorsa ‘şu’ ism-i işaretini koyarsın. O da eksik geliyorsa, dükkânların üzerindeki parmak resimlerinden birini üzerine nakşedip, ucunu, ‘Vahdet şarabından serilmiş olan bütün dünya’ya doğru tevcih edersin, olmaz mı? Latife bir tarafa mütalaâtından çok memnun oldum. Ben böyle teşvikâtlara muhtacım,...” (Günaydın, 2009: 97).

Daha önce Âkif'in Fuat Şemsi'ye yazdığı mektupta “Ben eğer kasidencilik devirlerinde geylemişim, hiçbir halt edemeyecekmişim, değil mi Fuat?” (Günaydın, 2009: 100) yazdığına değinmiştik. Âkif'in mektuplarında böyle şahsı ile ve sanatı ile ilgili geleneksel İslâm terbiyesi ve tevazudan da kaynaklı latifeler yaptığı, kendini mizahi bir dille eleştirdiğine şahit oluruz.

25 Ağustos 1347(1931) tarihli bir mektubunda dostu Eşref Edip'e bütün dünyayı saran ekonomik durumdan Mısır'ın da nasiplendiğini anlatırken bu durumu kendisine ve kendi kısmetsizliğine bağlar ve bilinen bir mısraya telmih yaparak mizahi bir dille kendi kısmetsizliğinin refah memleketi olan Mısır'ı bile bu hâle getirdiğini şöyle anlatır:

“Mısır pek berbat bir halde. Aylıkla geçinen memurlardan başka rahat yaşar hiçbir tabaka yok. Arazi sahipleri, bu araziyi kiralayıp çalışan çiftçiler perişan. Bu sene Nil-i mübarek de henüz kabarmadı. Doğrusu onun bu tevazu hiç hoşuma gitmiyor. Hani, ‘Ne mübarek kademi Nil-i Fırat’ı kurutur’ diye bir mısra vardır. Tam benim için söylenmiş. Dünyanın en refahlı memleketine geldim, bak ne oldu.”

Mithat Cemal; “Mehmet Âkif” kitabının “Kur’an” başlıklı bölümünde onun Arap edebiyatına çalışırken Kur’an’ı ezberlemek gerektiğine kani olarak Arap Hafız lakaplı Mehmet Rasim Bey’in yanına her gece devam ederek altı ayda hafız olduğunu, Arap edebiyatındaki kuvvetini işte bu hafızlığına borçlu olduğunu söyledikten sonra; himmetleriyle hafız olduğu Mehmet Rasim Bey’e Mısır’dan gönderdiği mektubunda teravihi hatimle kıldırmak istediğini, ancak hem hatme hem sesine dayanabilecek kuvvetli bir Müslüman aradığını mizahi bir dille şöyle anlatır:

“..Himmetiniz bereketi ile hıfzım demir gibi oldu. Ya bu Ramazan ya gelecek Ramazan üç dört dayanıklı Müslüman bulursam, hatimle teravih kıldırmak niyetindeyim. Evet hem hatme dayanacak, hem benim sesime dayanacak Müslümanları bulmak kolay değil. Mamafih üç beş kuruş verip müellefetü'l- kulüb takımından bir cemaat edinmek de kabil.” (Kuntay, 2010:240).

Mithat Cemal; Cenap ile kardeşi Nusret’in Servet-i Fünûn’da çıkan tercümelerini yüzüne karşı beğenmelerini söylemeleri üzerine Âkif’in rahatsız olduğunu ve Mehmet Ali Râtıp’a “İnanma Ali bu iki kardeş herkesle alay eder.” dediğini anlatır. Mithat Cemal bu hatırayı naklettikten sonra Âkif’in

Hafız Asım Şakir Gören'e yazdığı bir mektup parçasını alıntılıyarak Mısır'da iken Cenap'ın kendisi ile ilgili yazdığı övgülere yine şüpheyle bakarak aynı tepkiyi verdiğini söyler. Hafız Asım Şakir Gören'e yazdığı 4 Kânunusani 1340 tarihli mektupta Âkif'in kendisi ile ilgili yazdığı Cenap'ın yazısına mizahi bir dille yorumu şöyledir:

“18 Kânunuevvel tarihli Servet-i Fünûn'da Cenap Şahabettin'in benim için iltifatkârâne bir makale yazmış. Görmedinse al da oku. Bereket versin bizim Eşref bir nüshasını bana göndermiş. Okudum, koltuklarım kabardı. İnsan metholunmaktan hoşlanıyor vesselam. Vakıa Cenap'ın tasvir ettiği “*Safahat*” mübdii ile benim hakiki çehrem arasında hiç müşabehet yok. Ama ‘Besbelli’ ki şimdiye kadar aynalar yalan söylüyormuş, yoksa ben güzel şeymişim.” (Kuntay, 2010:55).

Yine Mahir İz'e yazdığı bir mektubunda velinimeti Paşa'ya ilk kez yazdığı bayram tebriği kabilinden dört mısralık kıta olan “İydiye”den söz edip kıtayı da yazdıktan sonra kendisinin kıtayı beğenmediğini hatta içindeki fikrin bile kendisine ait olup olmadığından emin olmadığını, çünkü vaktiyle Türk'ten Arap'tan Acem'den Frenk'ten türlü okumalar yaptığını söyleyerek karnındaki çocuğun kime ait olduğundan emin olmayan bir kadının durumuna benzettiği bir fıkra ile bu meseleyi izah eder:

“Kadına karnındaki çocuğu sormuşlar, ‘A kuzum, bekçi seven ben, bakkalı içeri alan ben, kasap ile yatan ben, manavla sarmaş dolaş olan ben, komşunun Mehmet'le sabahlayan ben... Bu yumurcak hangisinden oldu, ne bileyim?’ demiş. Biz de Türk'ten Arap'tan Acem'den Frenk'ten bir sürü şairin eserlerini okuyoruz. (Şimdi değil ya, vakti ile okumuştuk!) ağzımızdan çıkan sözlerin bunlardan birine ait olmadığını kim temin edecek?”

Dost ve arkadaşlarına yazdığı mektuplarında şahsı ve sanatı ile ilgili latifeler yaptığını, kendini mizahi bir dille eleştirdiğini gördüğümüz Mehmet Âkif'in aynı mektuplarında dost ve arkadaşlarına kendi ailesi ile ilgili özelliklerle de çocukları ile ilgili haber ve eleştirileri mizahi bir dille anlattığına da şahit

oluruz. Mehmet Âkif, Mahir İz'e yazdığı 29 Ramazan 1344 (12 Nisan 1926) tarihli mektubunda oğlu Emin'i Mahir İz'e mizahi bir dille Şikâyet eder:

“Lisan hafıza iŐi, oğlarda ise o meleke, ötekilerden de berbat! Ramazan'ın baŐından beri çalıŐtıđı “Tebbet Yedâ” sűresini Kadir Gecesi dinletebildi, o da dört yanlıŐla! Sonra da bana, ‘Baba, beni hafız mı etmek istiyorsun?’ demesin mi! ‘Ođlum, böyle bir Őey aklımdan geçmedi. Zaten, baksana; maazallah öyle bir tasavvurum olsa, bu gidiŐle ömr-i beŐer değil, ömr-i beŐeriyet bile yetişmeyecek!’ dedim.” (Günaydın, 2009: 35).

Yine Mehmet Âkif; Mahir İz'e yazdığı 25 Kânunusani 1342 (25 Ocak 1926) tarihli mektubunda “Emin Arapça ile İngilizce ile hiç iyi değil. Zaten onun oyundan başka arasının iyi olduğu bir Őeyi henüz göremedik.” (Günaydın 2009: 30) ve 1 Mart 1342 (1 Mart 1926) tarihli mektubunda “Bizim oğlarda hafıza denilen devletliden hiç nasip olmadığı için Arapçadan, İngilizceden çok sıkıntı çekecek.” (Günaydın 2009: 32) ve yine 17 Muharrem 1347 (5 Temmuz 1928) tarihli mektubunda “Emin düşe kalka gidiyor. Avamın konuŐtuđu dili çoktan öğrendi. Lisan-ı fasihi öğrenmesine bilmem, ömr-i tabii kâfi gelecek mi?” Şeklindeki cümleleriyle oğlu Emin'i mizahi bir dille eleştirir. (Günaydın 2009: 56) Çünkü Mehmet Âkif için yabancı dil öğrenmek çok önemlidir. Mektuplarında bunu telkin ettiğine Şahit oluyoruz özellikle Hafız Asım Şakir'e yazdığı mektuplarda sık sık buna temas etmektedir. Hatta Mısır'da kendisi de Mısır Üniversitesinde Türkçe öğretmeye başlamıştır. Yabancılara Türkçe öğretmenin önemli bir Şey olduğunu ve yabancılar için bir okuma kitabı veya Türkçe gramer yazılması gerektiğini düşünür. (Özmen, 2017: 36) Ancak yabancı dil öğrenmeye bu kadar önem veren bir babanın kendi oğlu söz konusu olunca bunda baŐarılı olamaması Âkif için ayrı bir üzüntü sebebi olsa gerektir. Mehmet Âkif, Mısır'a gittiğinde önce ailesini yanında götürmeyip İstanbul'da bırakmıŐtır. Özellikle oğlu Emin'in mektepten kaçıp haylazlık etmesinden dolayı yardım talep etmek üzere dostu Fuat Őemsiye 8 Mart 1341(8 Mart 1925) tarihli mektubunda yazdığı “Âh, kendi yumur-

cağını terbiyeden aciz babaların mürebbi-i ümmet geçinmesi ne ayıp şeymiş!” cümlesi Mehmet Âkif’in çocuklarının eğitimi ve terbiyesi konusunda ne kadar mahcup olduğunun da bir göstergesidir.

Mehmet Âkif mektuplarında bütün bu konulara temas ederken latifeler, nükteler, istihzalar, fıkralar vb. temelinde ironi olan mizahi bir dile de sık sık başvurduğunu daha önce belirtmiştik. Mehmet Âkif’in *Safahat*’ta da kullandığı bir mevzuyu mizahi yönü olan bir hikâye veya fıkra ile anlatma üslubunu özellikle dost ve arkadaşlarına gönderdiği mektuplarda da kullandığına çokça şahit oluruz. Yine Mahir İz’e yazdığı bir mektubunda Mısır’da yaz aylarında havaların sıcaklığı sebebiyle Hilvan’da serin olan evden pek çıkmayıp adeta mecburi bir inziva hali içinde bulunması durumunu anlatır. Önceden böyle bir fırsatın eline geçmemesine hayıflanmış Mehmet Âkif; velinimetini Paşa’ya da anlattığını söylediği şu mizahi hikâye ile süsleyerek kendi durumunu hikâyedeki yaşlı mücâz dersiamına benzetir:

“Ah bu Hilvan münzeviliği benim evvelce elime geçseydi! Paşa hazretlerinin kendileri de söylemiştim. Mücâz dersiamlarından birini evlendirmişler; etlice butluca bir kadın almışlar Adamcağız hayızdan feyizden münkati denecek halde imiş. Arada bir hanımlar bakar da ‘A hanım! Sen benim elime Molla Camî senesi geçmeliydin ki!’ dermiş. Ben de Hilvan’ın asude muhitini, sonra maişet kaydıyla o kadar bağlı olmadığımı gördükçe, ‘Ah şu hayat on on beş yıl evvel olmalıydı ki’ diyorum. Evet ben on on beş yıl evvelden gelerek burada çalışmaya başlayaydım, şimdi hayli eser vücuda getirmiştirm zannediyorum.” (Günaydın, 2009: 38).

Mithat Cemal; “Mehmet Âkif” kitabının bir bölümünde, onun gençlere yol göstericiliğini anlatırken Mısır’dan yazdığı mektuplarında tavsiyeleri, telkinleri, tekdirlere ve dersleri ile Hafız Asım Şakir’in nasıl yetişmesi için uğraştığının örneklerini, alıntılıdığı mektup parçalarından hareketle vermeye çalışır. Mithat Cemal’in “Ve ‘ders’leri, bu ‘tekdire’leri, bazen alayla karışık dualarla postaya emanet ediyor.” (Kuntay, 2010:301) cümlesinden sonra alıntıla-

dığı Âkif'in Hafız Asım Şakir'e yazdığı 25 Teşrinisani 1340 tarihli bir mektup parçasında yine Âkif'in muhtemelen- ki metin bir mektup parçası olduğundan ne sebeple anlattığı belli değildir- bir ders verme amacıyla Nasreddin Hoca fikrasına başvurduğu görülmektedir:

"... Cenab-ı Hak evvala şu mektuba, sonra bana, sonra sana ihsan etsin, âmin! İhtimal ki bu tertibim de bir nezaketsizlik göreceksin. Dinle Nasrettin Hoca'yı kız istemeye göndermişler. Allah'ın emriyle peygamberin kavli ile dibacesini okuduktan sonra kerime hanımı evvela kendisi için talep etmiş. 'Olmaz!' cevabını alınca: 'Zaten başkası hesabına gelmiştim, lakin nefis mukaddem olduğu için öyle söylemişim' demiş." (Kuntay, 2010:301)

Mithat Cemal'in arşivinde bulunan Hafız Asım Şakir'e yazdığı 22 Şubat 1341 tarihli başka bir mektup parçasında halinden şikâyet eden Ferit Bey'in cevabından hareketle aklına kolera zamanı ile alakalı bir fıkra gelen Âkif' uzun uzadıya bu fikrayı anlatır:

"...Bir kere bizim Ferit Bey, halinden şikâyet ediyordu. 'Sabret, bunların hepsi Allah'ın cilvesidir.' dediler. 'O akranı ile cilveleşsin. Ben kim olurum ki' demişti.

Hatırıma fıkra geldi:

Vaktiyle Trabzon'da kolera zuhur eder. Valiyi memleket dâhilinde lazım gelen tedâbîrin kabil oranlarını tatbik ettirdikten sonra, usulden olduğu üzere etraftaki vilâyâta tamimen haber gönderir; memlekette kolera zuhur ettiğinden ve izalesi için icraat-ı lazime de bulunulduğundan bahsederek hastalığın kendi vilayetleri halkına sirayet etmemesini kafil olabilecek takayyudat ittihazını tavsiye eder.

O sırada Diyarbakır taraflarında derebeyi bakayasından bir adam icray-ı hükümet ediyormuş. Trabzon valisinin tahrirâtı kendisini okunmuş. Dinledikten sonra 'Kolera nedir?' demiş. 'Efendim, Allah muhafaza buyursun salgın bir hastalıktır.' 'Ya! Trabzon'da Vali ölmüş mü?' 'Hayır efendim.' 'Hâkim?' 'Hayır efendim.' 'Defterdar?' 'Hayır efendim.' 'Eşraftan Hasan Ağa?' 'Hayır, efendim'

‘Ayandan İbrahim Ağa?’ ‘Hayır efendim.’ ‘Tüccardan Ahmet Ağa?’ ‘Hayır efendim.’ ‘Mütegalibeden filan filan filan?’ ‘Hayır efendim.’ ‘O halde ölen kim?’ ‘Efendim, fırınlarda hamur açan ameleden on beş kişi, iskeledeki hamallardan yirmi kişi, çarşıda dilencilik eden fıkralardan yedi kişi...’ ‘Canım Allah’ın gücü de hep böyle biçareleri mi yetiyor? Onları ben de öldürürüm, koleraya ne hacet? Marifet şu saydıklarımı öldürmekti.(...)’ (Günaydın, 2009: 121)

Mehmet Âkif’in dost ve arkadaş mektuplarında daha böyle birçok fıkra veya mizahi hikâyeler bulunmakta olup çalışmamızın sınırları içinde bu kadar örneğin yeterli olacağı kanaatindeyiz.

Mehmet Âkif’in gerek *Safahat*’ta gerekse de aile mektuplarında başvurduğu atasözlerin ve deyimlerin mizahi karakterinden yararlanma üslubuna dost ve arkadaş mektuplarında da çokça rastlamak mümkündür. Daha önce Mithat Cemal’in; “Mehmet Âkif” kitabının “Adam Arayan Adam” başlıklı bölümünde, Âkif’in gençlere yol göstericiliğini ve özellikle Hafız Asım Şakir’in nasıl yetişmesi için uğraştığını alıntıladığı mektup parçalarından hareketle vermeye çalıştığından söz etmiş ve örnek olarak oradan Âkif’in mektubunda yazdığı bir fıkrayı vermiştik. Aynı bölümde yine aynı amaçla Mithat Cemal’in alıntıladığı mektup parçasında günlük hayatta kullandığımız kulağını çekmek deyimini – ki bu deyim; ceza olarak kulağını bükerek çekmek, uyarmak için hafif bir ceza vermek (TDK, 1988: 924) anlamına gelmektedir. – Mehmet Âkif’in değiştirerek mizahi bir dille mübalağa yaparak kullandığını görmekteyiz. Mithat Cemal’in “Şayet, bu nasihatler kâr etmezse, diye bir vech-i peşin tâ Mısır’dan bu çocuğun kulağını çekiyor.” (Kuntay, 2010:301) cümlesinden sonra alıntıladığı 25 Teşrinisani 1340 tarihli mektup parçası şöyledir:

“... Serseriliği elden bırakmaz da çalışmazsan, kulaklarına layık olduğu tulü vermek için, her birini sekiz elif meddedeçeğimden emin olmalısın.” (Kuntay, 2010:301).

Eşref Edip’in Mısır’daki bir veraset işini takip etmesi için Mehmet Âkif’e birçok müşkül iş buyurması ve zor şartlar içerisinde üzerine aldığı bu

yükün altından kalkmaya alışması Mehmet Âkif'i oldukça yormuş ve germiştir. Bu durumla ilgili 5 Kânunuevvel 1347 (5 Aralık 1931) tarihli mektubunda dostuna, başına sardığı bu işlerden dolayı kızmakta, onu mizahi bir üslupla müstehcen sayılabilecek -müstehcen kelime noktalarla bir bakıma otosansürle sansürlenerek- bir atasözü ile eleştirmektedir.

“...Her ne ise bakalım avukat ne söyleyecek. Aldığım malumatı yazarım. Kulağına küpe olsun. Bir daha böyle el (...) ile gerdeğe girmeye kalkışma! Sonu rezalette karar kılar.” (Günaydın, 2009: 19).

Mehmet Âkif Mısır'da hastalanmaya başlayınca tebdilihava için Lübnan'a gider. Kendisine eşlik eden ancak sonra Mısır'a dönen Abdülillah Bey'e Lübnan'dan mektup yazar. Abdülillah Bey'e yazdığı 31 Temmuz 1935 tarihli mektubunda iyileşmek üzere gittiği Lübnan'da sıtmaya tutulduğunu haber verirken durumunu mizahi bir şekilde anlatmak için “...’Onmadık hacıyı deve üzerinde yılan sıkar.’ Beni de Lübnan amlıklarında ısıtma tutsa beğerir misin?” (Eşref Edip, 1960:267).

Son olarak Mehmet Âkif'in mektuplarına da yansıyan, gençlik yıllarından ölüm döşeğine kadar devam eden, “hep neşe ve latifler içinde geçen”, kırk yıllık Ali Rıza Efendi ile dostluğuna temas etmek istiyoruz. Ali Rıza Efendi Üsküdar'da Ravza-i Terakkide muallim iken henüz Halkalı 'da talebe olan Mehmet Âkif'in bir şiirini duyar ve çok beğerir, o da Âkif'e bir takriz yazar. Karşılıklı şiirlerden sonra Ali Rıza Efendi ile Mehmet Âkif tanışır. Âkif'le gün geçtikçe eksilmeden artan bu dostlukta yaş meselesi en çok güldükleri, eğlendikleri, neşelendikleri mesele olmuştur. (Eşref Edip, 1960:335) İşte mektuplarında da bu meseleye yine mizahi bir dille atıflar vardır. Mehmet Âkif'in Mahir İz'e yazdığı 29 Ramazan 1344 (12 Nisan 1926) tarihli mektubunda yine Ali Rıza Efendi'nin selamını ileten Mahir İz'e; tanıdığı bir Ali Rıza Efendi olduğunu, o pir-i muhteremin de çoktan ölmüş olması gerektiğini anlatır. Ali Rıza Efendi'yle kendisinin çocukken tanışıp elini öptüğünü, şayet bu o Ali Rıza Efendi ise on ikinci hicri asırdan beri yaşadığını bu sebeple duasını almasını öğütler. Mektubun Ali Rıza Efendi ile ilgili kısmı şöyledir:

“Yalnız Rıza Efendi hocayı bilemedim. Berhayat olan yaranım içinde böyle bir âşinây-ı vefâdârım bulunacağına ihtimal veremiyorum. Birçok zaman düşündükten sonra hatırıma öyle bir pîr-i muhterem geldi amma on dördüncü karn-ı hicride bulunduğumuzu gözümün önüne getirince o muazzez hatırayı Fatiha ile selamlamak istedim. Çünkü ben pek küçük bir çocuktum, mektebe gidip geliyordum. ‘Üsküdar’da kain Ravza-i Terakki mektebinin kudema-i mualliminden, duası alınacak, himmeti iğtinam olunacak, bir mübarek ihtiyar var.’ diye beni götürdüler; Ali Rıza Efendi isminde bir zatın huzuruna çıkardılar. Elini öptüm, duasını aldım. Şayet bahsettiğin pîr-i rûşen-zamîr o, ‘Fesubhane men yuhyi’l-izame ve hiye ramim’. Daha o zamanlar kendisinin on ikinci karn-ı hicriden müdevver olduğunu söylüyorlardı; aman evladım duasını, himmetini almaya bak!” (Günaydın, 2009: 34).

Yine Mehmet Âkif, Mahir İz’e yazdığı 26 Temmuz 1342 (1926) tarihli mektubunda Ali Rıza Efendi’nin yaşını mevzubahis ederek onun ecdâd yadigarı olduğunu ve mübarek ellerinden öptüğünü yazar (Günaydın, 2009: 49).

Sonuç:

Eşref Edip’in ifadesiyle hayatın verdiği ızdıraplara gülmeyi, onları alayla karşılamayı becerebilen, (Eşref Edip, 1960:330) Mehmet Âkif; “*Safahat*”ında etrafında gördüğü yanlışlıkları, eksiklikleri, olumsuzlukları, kötü tarafları, gülünçlükleri anlatırken ve bazı ağır ve ciddi konuları yumuşatmak için mizahtan da yararlanmış ve mizahı topluma hizmet etme amacı olarak dan görmüştür (Safi, 2017: 335). Âkif’in günlük hayatta da ailesi ile dost ve arkadaşlarıyla, çevresiyle ilişkilerinde aynı şekilde latife, nükte, ironiyi sık sık kullanması, bir mevzuyu mizahi yönü olan bir hikâye veya fıkrâ ile anlatması yahut yine mutlaka mizahi bir dille anlatmasına vesile olacak atasözlerine veya deyimlere başvurması, onun en önemli özelliklerindedir. Yani bir nevi “insanın ayırıcı psikolojik parmak izi” diyebileceğimiz mizah, Mehmet Âkif’te Mithat Cemal’in sözünden mülhem adeta mizaçlaşan bir üs-

lup olmuştur. Mehmet Âkif'in özellikle Mısır'dan göndermiş olduğu mektuplarında- memleketinden ve sevdiklerinden uzak, özlem ve sevgi dolu satırlarda- her türlü yapmacılıktan azade, içten ve samimi bir aile babası, bir dost ve arkadaş karşımıza çıkar. Bu sebeple Âkif'in ailesine, dost ve arkadaşlarına yazdığı mektuplar herhalde onun şahsiyetini mizacını en iyi yansıtan metinler olmalıdır. İşte Mehmet Âkif'in sanatının yanı sıra günlük hayatında; ailesi, dost ve arkadaşlarıyla, çevresiyle ilişkileri esnasında sık sık kullandığı onun adeta mizaçlaşan bu üslubun, özel mektuplarında ön plana çıktığını görmekteyiz.

Mehmet Âkif'in Suad Hanım ve damadı Ahmet Bey'e Mısır'dan göndermiş olduğu mektuplarında; latifeler, nükteler, istihzalar, fıkralar vb. temelinde ironi olan mizahi bir dile de sık sık başvuran cümleleriyle kızının, torunun ve kendisi gibi baytar olan damadının hayatlarının en ince ayrıntılarıyla ilgilenen samimi bir aile babası profili karşımıza çıkmaktadır. Yine Mehmet Âkif'in farklı dönemlerinde yanında, yakınında, dost meclisinde bulunmuş kişilere yazdıkları mektuplarında da onun üslubunun ayrıcı özelliği olan ve onu tanımlayan mizahi unsurlar hemen dikkat çeker. Mehmet Âkif'in yayınlamış olan inceleyebildiğimiz mektuplar arasında Eşref Edip, Mâhir İz, Kuşçubaşı Eşref Sencer, Fuat şemsi İnan, Hafız Âsım şakir Gören ve Mehmet Râsim'e yazdığı mektupların daha çok mizah unsurlarını barındırdığını, bunların içinden de yoğunlukla dostluklarının derecesine göre özellikle Eşref Edip, Mâhir İz, Kuşçubaşı Eşref Sencer ve Fuat şemsi İnan'a yazdıkları mektupların öne çıktığını söyleyebiliriz.

Kaynakça:

- Akbaş, A. Vahap (2010), "Mehmet Âkif'te Bir Anlatım Aracı Olarak Nükte ve İroni", [Çevrim-içi: <https://mehmetAkifarastirmalari.com/2016/03/05/mehmet-Âkifte-bir-anlatim-araci-olarak-nukte-ve-ironi/>]Erişim tarihi: 21.11.2021.
- Akün, Ö. Faruk (1972), *Namık Kemal'in Mektupları*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Alver, Köksal (2006), "Mektubun Sosyo-Politiği Üzerine Bir Deneme", *Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı*, S. 114 / 115 /116, s. 73-75.
- Andı, M. Fatih (2011), "Yazısı Silinmiş, Kâğıdı Sarı... Aramızdan Çekilen Dost: Mektup", *Hayata Edebiyatla Bakmak*. İstanbul: HAT Yayınevi.
- Ataç, A. ve Şar, S. (2015). "İroni ve Etik Söylem Üzerine".[Çevrim-içi: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ATA%3%87-Adnan-%c5%9eAR-Sevgi-%c4%b0RON%c4%b0-VE-ET%c4%b0K-S%c3%96YLEM-%c3%9cZER%c4%b0NE.pdf>]Erişim tarihi: 21.11.2021.
- Ataç, Nurullah (1958), *Okuruma Mektuplar*, İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Aytaç Gürsel (1992), "Edebiyatta Mektup", *Mektup Seçkisi*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Çakır, Ömer (2005). Türk Edebiyatında Mektup, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Demiray Kemal (1974), "Tanzimat'tan Günümüze Değın Mektup", *Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı*. S. 274.
- Durmuş, İsmail (2005), "Mizah", *DİA.*, 30
- Eker, Gülin Öğüt (2014), İnsan Kültür Mizah, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Emil, Birol (1982), *Jön Türklere Dair Vesikalar I: Edebiyatçı Jön Türklerin Mektupları*. İstanbul: İ.Ü.Ed.Fak.Yay.,
- Eşref Edip (1960), *Mehmed Âkif Hayatı-Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, 2. baskı, İstanbul: Çelikkiltmatbaası
- Enginün, İnci (1986), "Mehmet Âkif'te İrony", Ölümünün 50 Yılında Mehmet Âkif Ersoy, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Ersoy, M. Âkif (1990), *Safahat*, (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gezer, Ayşe -Yakup, Çelik (2017), "Mizah Ekseninde İroni Çerçevesinde Anlam İlişkileri ve Ayşe Kilimci'nin Hikâyelerinde Mizahî Dil", *Current Research in Social Sciences*, 3 (3).
- Göktürk, Akşit (1974), "İngiliz Yazınında Mektup", *Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı*, Temmuz 1974, C: XXX, S: 274.
- Gökıyay, O. Şaik (1974), "Tanzimat Dönemine Değın Mektup". *Türk Dili Dergisi Mektup Özel*

- Sayı. S. 274. s.17-23. Ankara: Öncü Basımevi.
- Günaydın, Y. Turan (2009), *Mehmet Âkif Ersoy'un Mektupları*, Ankara: Ebabel Yayınları.
- Gür, Alim (1999), "Mehmet Âkif'ten Nükteler", Konya: *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.5.
- Karataş, Enver (2012), "Mektup Roman Tekniği ve Türk Romanından İki Örnek: Mektup Aşk-ları ve Kedi Mektupları", *Turkish Studies*, 2173-2192.
- Karataş, Turan (2011), "Mehmet Âkif'in Mektupları", *Mehmet Âkif Ersoy*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kefeli, Emel (2002), *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Koestler, Arthur (1997), *Mizah Yaratma Eylemi*. [Çev. Sevinç Kabakçoğu-Özcan Kabakçoğu]. İstanbul: İris Yayınları.
- Kuntay, Mithat Cemal (2010), *Mehmet Âkif*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kurt, Ali (2017), "Sunuş", *Ebül'ûla Mardin*, Editör:Turgay Anar, İstanbul: Pendik Kültür Ya-yınlar.
- Kurt, Ali (2019), *Âkif'in Şehirleri Edirne*, Editör:Turgay Anar, İstanbul: Pendik Kültür Yayınlar.
- Martin, R. A., Puhlik-Doris, P., Larsen, G., Grey, J. & Weir, K. (2003), Individual differences in uses of humor and their relation to psychological well-being: development of the humor styles questionnaire. *Journal of Research in Personality*, 37(1)
- Morreal, J. (1997), *Gülmeyi Ciddiye Almak*, İstanbul: İris Yayınları
- Okay, M., Orhan (2004), "Mektup" *DİA*, 29
- Okay, M., Orhan, (2006), "Mektuba, Mektuplaşmaya ve Kartpostala Dair", *Mektup Özel Sayı-sı*, Ankara: Hece Aylık Edebiyat Dergisi, 32-33.Öncü Basımevi, ,
- Öngören, Ferit (1983), *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Özalp, Ö. Hakan (2011), *Fıraklı Nâmeler-Âkif'in Gurbet Mektupları*, Editör: Zeynep Berketaş, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özalp, Ö. Hakan (2010), *Mehmet Âkif Ersoy'un Aile Mektupları*, Editör: Nihat Karaer, Burdur: Semih Ofset S.E.K. Yayıncılık, Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi.
- Özmen, Necmeddin. (2017) Mehmet Âkif Ersoy'un Mısır Günleri ve Mısır'da Türkçe Öğretir-ken Yaşadığı Zorluk, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, Bahar, ISSN: 1308-5069
- Safi, İhsan (2017), "Safahat'ta Mizah", *Turkish Studies*, Volume 12/5, p. 331-386 DOI Num-ber: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11225> ISSN: 1308-2140,
- Şahin, A. Metehan (2021) "Hususi Mektuplarına Göre Mehmet Âkif Ersoy", *Türk Dili*, Mart, Yıl: 70, Sayı: 831

- Tansel, F. Abdullah (1964), "Hususi Mektuplar" , *Tercüme Dergisi Mektup Özel Sayısı*, c.XVI, S.77-80.
- Tosun, Necip (2014), *Modern Öykü Kuramı*. 2. bs. Ankara: Hece Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1988), *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yardımcı, İsmail(2010), "Mizah Kavramı ve Sanattaki Yeri" *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/2,
- Yılmaz, Gökçehan Aysel, (2019), *Türkçe Mesnevilerde Mizah*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Zülfikar Bayraktar (2010), *Mizah Teorileri ve Mizah Teorilerine Göre Nasreddin Hoca Fıkralarının Tahlili*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Ana Bilim Dalı Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, Doktora Tezi.